

Банші

Банші. Художниця Гванаелль Мео
(Лованаель), 2011

Банші (Бэнші; ірл. *bean sídhe*, від *bean* — жінка і *sídhe* — Ші або Сиди, буквально — панна Ші, жінка з потойбіччя, жінка з Сидів) — фольклорний персонаж, поширений у легендах і віруваннях Британських островів, серед населення гельського походження (гели, або гойдели — самоназва населення Ірландії, гірських масивів Шотландії та острова Мен). Різновид фей і привидів, зловісний дух-передвісник смерті.

Зміст

- 1 Етимологія та імена
- 2 Опис та образність
- 3 Історична довідка
- 4 Додатково
- 5 Література
- 6 Автор ВУЕ
- 7 Важливо!

Етимологія та імена

Ші, чи-то Сиди (від ірл. *Sídhe* — світ, у розумінні «того світу», потойбіччя), у гельському фольклорі — чарівні пагорби, де мешкали надприродні істоти, нащадки богів з кельтської міфології, й водночас найменування самих цих істот [колишніх Туата-де-Даннан (міфічного народу богині-матері Дану) та фоморів]. У пізніх легендах будь-яких представників нижчої демонології Британських островів могли називати Ші.

Банші мала чимало локальних імен: Бодб (Бадб) для мешканців центральних графств Ірландії; Івіл, Айне та Кліона — в західних областях (Мунстер); Бошента — у південно-східних (Кілкенні й Тіпперері); просто «плакальниця» — у південних тощо.

Опис та образність

Створіння мало переважно жіночу подобу. В народних переказах Ірландії та гірської Шотландії Банші з'являється тому, хто має невдовзі піти з життя, або його близьким. Поставала у різних образах, як-от: сяюча діва, жахлива бабця, пряля з червоними очима, праля з кривавим одягом, в якому герой нерідко впізнає свій власний (часом полоще людські нутрощі), пташка, найчастіше гава або крук. Серед її регулярних атрибутів — гребінь.

У пізньому фольклорі описано випадкові зустрічі з банші; якщо герой вів себе необережно, то ця пригода ставала для нього неприємним досвідом.

Часом протагоніст лише чує її моторошне пронизливе виття-плач, що нагадує одночасно журавлиний клекіт, виття тварин, завивання бурі й хуртовини.

Історична довідка

Поширена думка, що образи примарних плакальниць та кривавих праль мають за спільне джерело перекази про гельське (чи пракельтське) жіноче божество війни і смерті, відоме під іменами Морріган та Бадб. Доказом на те вважають як тотожність описів про зустрічі з ними, так і специфічну пташину конотацію усіх персонажів та спільне для них утілення насильницької смерті. Відповідником у бретонському фольклорі є Анку. Аналогії знаходять і серед жіночих персонажів фольклору давніх германців — норн та валькірій, які також постають міфологічними персоніфікаціями долі та смерті.

Ранні ірландські легенди про надприродних істот-жінок, що віщують смерть, переважно описують правителів або залятих героїв (як-от Кухулін), тобто зустріч з ними навряд чи могла спіткати пересічного смертного. Висунуто тезу про первинну міфологему магічного шлюбу героя/правителя з чарівною жінкою — володаркою Потойбіччя; цей шлюб від початку несе загибель і надає змогу нареченій заздалегідь оплакати смерть свого милого. Такий сюжет має широкі паралелі серед героїчних пісень скандинавів, у нартському епосі тощо.

Додатково

- У переказах про рокову долю королів або героїв ірландської традиції важливу роль відігравали особливі магичні заборони — гейси, котрі нерідко виголошували саме надприродні жіночі персонажі. Вони ж часом і провокували героя їх порушити, після чого трагічна загибель ставала неминучою.

- Представники гельських гірських родів вірять у персональних банші своїх кланів. Цим пояснюють одну з рис місцевих визвольних рухів 18 ст.: усвідомлення воїном того, що він бачив провісницю смерті, викликало не страх, але гордість. Такий горець пишався «чистокровним» походженням. Теза про те, що такі шляхетні гельські роди мають прізвища винятково з морфемами «О'» та «Мак» — безпідставна, оскільки на час формування фольклору про банші з-поміж них було чимало предків континентального (зокрема норманського) та англосаксонського походження.

Література

1. Lysaght P. The Banshee. The Irish supernatural Death Messenger. Dublin : Glendale Press, 1986. 433 p.
2. Sorlin E. Cris de vie, cris de mort. Les fées du destin dans les pays celtiques. Helsinki : An Cumann Le Béaloideas Éireann, 1991. 346 p.
3. Lysaght P. Aspects of the Earth-Goddess in the Traditions of the Banshee in Ireland // The Concept of the Goddess / Ed. by S. Billington, M. Green. New York, London : Routledge, 1997. P. 152–165.
4. Рис А., Рис Б. Наследие кельтов. Древняя традиция в Ирландии и Уэльсе / Пер. с англ. Т. Михайловой. Москва : Энигма, 1999. 480 с.
5. Михайлова Т. А. Знамена смерти в кельтской эпической и фольклорной традиции // Представления о смерти и локализация иного мира у древних кельтов и германцев. Москва : Языки славянской культуры, 2002. С. 253–314.
6. Король Д. О. Кельто-германські світоглядні паралелі крізь призму уявлень про життя та смерть // Магістеріум. 2005. Сер.: Культурологія. Вип. 19. С. 40–45.
7. Лайсафт П. Михайлова Т. Банши: Фольклор и мифология Ирландии. Москва : ОГИ, 2007. 181 с.
8. Egeler M. Death, Wings, and Divine Devouring: Possible Mediterranean Affinities of Irish Battlefield Demons and Norse Valkyries // Studia Celtica Fennica. 2008. Vol. 5. P. 5–25.
9. Mac Coitir N. Ireland's Birds: Myths, Legends and Folklore. Cork : Collins Press, 2017. 296 p.

Автор ВУЕ

Король Д. О.

Покликання на цю статтю: Король Д. О. Банші // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Банші> (дата звернення: 6.05.2022).

Статус гасла: Оприлюднено

